

KIRJANDUSDIPLOMAAT JA AINO KALLASE UURIJA

Kai Laitinen 85

Soome kirjandusteadlane, Helsingi ülikooli kodumaise kirjanduse emeriitprofessor Kai Laitinen sai 27. septembril 85-aastaseks. Teda tuntakse Eesti suure sõbrana, Soome silla ehitajana.

Soome kirjarahva mälus on säilinud üks pilt 1960. ja 1970. aastatest. Lahti rahvusvaheline kirjanike konverents on käimas Mukkula häärberi õuel, tammede varjus. Kõnet peab Claude Simon, James Baldwin või mõni teine kuulsus. Kõneleja selja taga, laua ääres, istub koosoleku juhataja. Päikesepaiste eest kaitseb ta end vana aja härrasmeeste kombel. Tal on peas valge panamakübar. Ta on Kai Laitinen.

Panamakübar oli Kai Laitise kaubamärk Lahtis ja Lahtis tegi Laitinen oma lemmiktööd: sõlmis rahvusvahelisi kultuurisidemeid.

Meie, soomlastest Eesti-sõbrad, peame Kai Laitist eelkõige Soome silla ehitajaks, kuid tegelikult suundus tema aktiivsus ka teistesse ilmakaartesse. Eriti suured teened – ja vastavalt ka auhinnatud – on tal olnud oma teadmiste ja tutvuste vahendamisel Soome ja Rootsi vahel, samuti soome ja soome-rootsi kirjanduselu vahel. Huvi ja hea keelteoskus aitasid tal omal ajal sisse elada ka inglise-, saksa-, prantsus- ja itaaliakeelsesse kirjandusse.

Pärast Teist maailmasõda tunti Soomes suurt soovi avada teid uude läänemaisesse kultuuri ja rahvusvahelisumisest sai tollast noort haritlaspõlvkonda ühendav nähtus. Kai Laitisest kujunes selle modernistliku põlvkonna keskne mõjutaja ja üks 1950. aastate suundaandvaid kriitikuid. Ta alustas varaküpse esseistina juba 1940. aastate lõpus ja sai järgmisel aastakümnel tuntuks kõigepealt Helsingin Sanomate kirjandusarvustajana ja seejärel Par-

nasso peatoimetajana. „Mida uues kirjanduses on uut” – see ühe tema essee pealkiri kujutab hästi Laitist soome modernismi praktikale lähedase kriitikuna.

Aga kirjandusteooria kõrvalt hakkas peatselt aega nõudma just kirjandusdiplomaatia. Kai Laitise lepitamissoov ja lepitamisoskus aitasid kaasa sellele, et 1950. aastate üsna erinevate noorte kirjanike kohta tuli käibele modernistide nimetus. Ka peen ja omapärane soome-rootsi kirjandus sai lõpuks oma teenitud koha, muutudes Soome rahvusliku kirjanduse lahutamatuks osaks. Paindlikkus ja lugemus viisid Kai Laitise Soome Kirjanike Liidu juhtkonda täitma Soome riigi kirjandusorganisatsioonide ja erakultuurifondide usaldusülesandeid ning Skandinaavia maade kultuuriühistööd juhtivatesse organisatsioonidesse. Ta otsis uusi võimalusi kultuuri-eksporti jaoks, oli Soome Kirjanduse Teabekeskuse (Suomen Kirjallisuuden Tiedotuskeskus) asutajaid ja tegutses pikka aega soome kirjandust tutvustava ingliskeelse kirjandusajakirja Books from Finland peatoimetajana.

Oma paljude kohustuste juurest sai Laitinen tõsiselt kirjandusteadusesse suunduda alles viiekümnendates eluaastates. 1973. aastal sai valmis väitekirja „Aino Kallas 1897–1921” ja peagi algas professor Helsingi Ülikoolis. Teadlasena säilitas Laitinen juba kriitikaastatel omandatud selgesõnalise ja lodusastiilse esituslaadi, mida said nautida ka üliõpilased tema loengutel. Laitise lugemus ja mitmekülgsus paistavad silma tema professoriaastate peateosest „Soome kirjanduse ajalugu” („Suomen kirjallisuuden historia”, 1981). Autor kujutab siin kogu soome- ja rootsikeelset ilukirjandust pärast

rahvaluulet. On ka öeldud, et see raamat saab olema viimane ühemehe kirjanduslugu, sest kirjandusväli on avardunud ja kirjanduse käsitlemine killustunud. Pensionil olles, 1995. aastal naasis Laitinen oma väitekirja teema juurde uurimusega „Aino Kallase meistriaastad” („Aino Kallaksen mestarivuodet”), mis käsitleb aastaid 1922–1956.

Tänapäeva Soomes on Aino Kallas noore ja elava akadeemilise uurimise objekt, aga samuti tunnustatud klassik. Nii ei olnud 1950. aastatel. Kai Laitist võib pidada Aino Kallase esiletõojaks. Tema Kallase-harrastus näitab omakorda üht aastakümnetepikkust järjepidevust soome kirjanduselusel. Aino Kallase sõber ja parim mõistja kirjaniku parimal loomeajal oli väljapaistev kirjanduskriitik Anna-Maria Tallgren. Nende kahe naise kirjavaheutus on alles päris viimasel ajal täienevad uute leidudega ja on raamatuna avaldatud eelmisel aastal. Seda teost on tutvustatud ka Eestis (vt Sirje Olesk, Kogemusi elukunstist. – Keel ja Kirjandus 2009, nr 6, lk 452–454). Tallgreni ja Laitise suhe omalt poolt on eeskuju ja mantlipärija oma: Kai Laitinen on nimetanud Tallgreni oma noorpõlve kriitikuideaaliks, Tallgren omakorda hindas kõrgelt oma järeltulijat.

Aino Kallase valis Laitinen oma väitekirja aineks juba nii noorena, et uurimisobjekt oli veel elus ja Laitinen sai teda intervjuuerida nii Helsingis kui ka Stockholmis. Väitekirja kirjutamine tõi Laitise ka Eestisse veel ajal, kui maa oli välismaalastele paljuski suletud. Uurimistö Tartu Kirjandusmuuseumis ja tutvumine Kallase suvekoduga Kassaris nõudis mitmesuguseid erilubasid.

Laitise huvi Eesti vastu ei sündinud siiski Aino Kallase kaudu, vaid see oli pärit juba kodust. Hõimuharrastus oli 1930. aastatel loomulik osa soome kooliõpetajate elust – ka Kai Laitise lapsepõlvkodus. 1950. aastate Helsingis sai Laitise harrastus uut hoogu, kui ta sai sõbraks USA-s elava Ivar Ivaskiga. Sündis kirjanduslikke plaane ja ka praktilist ühistööd. Laitinen aitas Ivaskil leida suvekodu Soomes ja Ivask kutsus sõbra oma toimetatud ajakirja Books Abroad/World Literature Today toimetusnõukogu liikmeks.

Tuglase Selts asutati 1980. aastate algul soome-estli suhete sillaehitajaks ja peagi vajati seltsi juhtimisel Laitise diplomaatilisi oskusi. Kogemust nõukogude-suhete keerukustes oli ta saanud juba ülikooliaastatel tolle aja teaduslik-tehnilises koostöös osaledes. Kui Eesti oli lõpuks jälle iseseisev, esitleti naabermaad soomlastele suurteoses „Eesti. Ajalugu, rahvas, kultuur” („Viro. Historia, kansa, kulttuuri”, 1995). Vanema kirjanduse osa sellesse raamatusse kirjutas enesestmõistetavalt Kai Laitinen.

Eesti-huvi ja head isiklikud suhted paljude eesti kultuurielu võtmeisikutega paistsid silma ka sel ajal, kui Kai Laitinen tegutses Soome Kirjanduse Seltsi esimehena. Ja paistavad silma ka praegu: seltsi väärikat pidusaali kaunistavad kunagiste esimeeste portreemaalid alates Lönnrotist ja Snellmanist. Kai Laitise portree on maalinud eestlane Enn Põldroos.

JUHANI SALOKANNEL

Soomekeelsest käsikirjast tõlkinud

MALL JÕGI